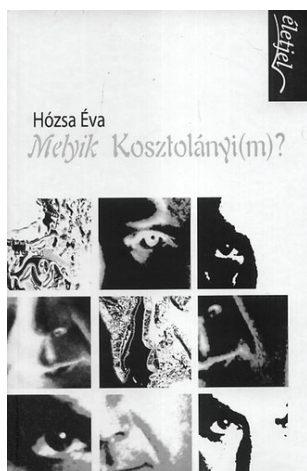


BENGI LÁSZLÓ

## Kosztolányi-recepció – na de melyik?

HÓZSA ÉVA: MELYIK KOSZTOLÁNYI(M)?



Életjel Kiadó  
Szabadka, 2011  
160 oldal, 1900 Ft

”

Hózsza Éva kötete – címéhez híven – nem szokványos Kosztolányi-könyv. Ahogy a *Kapcsolatformálódások* alcím többféle értelmezési lehetősége közül az egyik sejtetni engedi: olyan portré, amely önarckép is. Egy irodalmár Kosztolányihoz fűződő viszonyának bemutatása nemcsak a jeles író sokarcúságát, életműve több úton történő megközelíthetőségét emeli ki, de az esszéíró vélekedésének, olvasásmódjának változásaira is fényt vet. Még akkor is, ha a kötet tanulmányai – tematikus ciklusokba rendeződven – nem időrendben követik egymást. Ezáltal a változás nem fejlődést jelent, és a címben fölített kérdés sem eldöntendő dilemmát: „Ahogy mindenkinek, nekem is több Kosztolányim van, hozzá való viszonyulásom az évek alatt változott, habár a hálószerűen összegabalyodott kapcsolatokból, érzelmi kötődésekből képtelenség szabadulni.” (137.) A *Melyik Kosztolányi(m)?* a megértés interperszonalitása mellett annak dinamikus, eleven történelmes-jellegét hangsúlyozza.

A sokféleség címbe emelt lehetőségét Hózsza Éva igen komolyan veszi. A Kosztolányi-recepcióból nem zárja ki a kultuszképződés vizsgálatát, mint ahogy a múlthoz közelítés patetikus, nosztalgikus, elégikus szólamai is megtalálják helyüket a könyvben. Ám le kell szögezni, hogy ez nem a szerző kritikai érzékének fogyatékoságára vezethető vissza, hanem éppen a recepciótörténethez való árnyalt és kritikus hozzáállására. A Kosztolányi-életműhöz forduló megértési kísérleteket maga is a megértés szándékával olvassa, azaz nem in-dekvát múltbeli megnyilatkozásokként, hanem olyan attitűdök nyomaiként, amelyek egy nyitottan és szimpatikusan plurális diszkurzus elemeivé téve újfent szóra bírhatók, lefordíthatók valamely mai olvasói tapasztalat nyelvére. Így a befogadástörténet nem portalanító leltározása valami réginek, jelen időből kiesettnek, hanem maga is kreatív művelet, a korábban mondottak újraértése.

Ledorongolás és földbe döngölés, felsőséges és kioktató lefitymálás helyett Hózsa példászerűen szelíd türelemmel fordul az elsöre akár menthetetlenül avíttasnak tetsző hozzáállások felé is, s azokat más vélekedésekkel összekapcsolva ágyazza lépésről lépésre a jelen élő szövedékébe. Igaz, esetenként ennek ára némi szemérmesség is; előfordul, hogy a visszafogett, tompított ítéletekre törekvés túlzottan is kiegyensúlyozóvá válik, a szónak nem a kiegyensúlyozott, hanem a konfliktuskerülő értelmében. Különösen akkor tapasztalni ezt, amikor a szerző a számára talán legotthonosabb területen jár: a vajdasági Kosztolányi-recepció eltérő irányainak és beszédmódjainak ismertetésekor, föllevenítésekor. Ez a szinte természetes elfogultság azonban inkább árnyalja, mint beárnyékolja Hózsa személyes hangütéstől sem idegenkedő, de tolaodóvá sohasem váló értekezői hozzáállását. A kötet tanulmányai elkerülik a tanító célzatosságot, s a didaktikusságtól való tartózkodás talán csak az utószó szerepét is betöltő, címadó és önértelmező esszében török meg, amikor az a könyv keletkezését némiképp egyneműsítő narratívába ágyazza.

A *Melyik Kosztolányi(m)?* első tanulmánya nemcsak az esszékötet első ciklusának, de akár egészének egyfajta kicsinyítő tükréként, sajátos önreflexiójaként olvasható. Gondolatmenetéből a kultuszörténet általános szempontrendszere is körvonalazódik, amely az írásnak a Kosztolányi-recepción túlmutató módszertani érdekességet kölcsönöz. Hózsa Éva megfontoltan jelzi, hogy a kultusz nemcsak előtérbe, de háttérbe is állít, s e két folyamat együttesen, egymástól elválaszthatatlan kölcsönhatásukban határozzák meg a kánon alakulását: „Kosztolányi és Csáth neve emelkedik ki, míg egyes pályatársak neve háttérbe szorul” (12.). És bár igaz, hogy a kötet témaválasztása megerősíti elő- és háttér vázolt viszonyát, Hózsa más tanulmányai mutatják, a háttér sokszor éppoly érdekes fölvetésekkel és tapasztalatokkal szolgálhat, mint a kötet középpontjába állított szerző, Kosztolányi Dezső: „ebben a viszonylagosságban minden mikroelem szemléleti központ lehet” (46.).

A kötet tanulmányai aligha tudnák a ma már nyugodt szívvel klasszikusnak mondható szerző ennyi arcát fölmutatni, ha nem más és más háttér elé állítanák, s így implicit módon egyensúlyba hoznák a kanonizált és marginalizált írókat, illetve a befogadástörténet kanonikus és rejtetten maradt eseményeit: Kosztolányi vajdasági kultusza „kapcsolatba lépett más vajdasági irodalmi kultuszokkal” (8.). Az írók folytatta párbeszéd megújító interpretációs erejét emeli ki az a távlat, amelyet a „kortárs szépirodalom” „ironikus nézőpontja” (12.) jelent. Kosztolányi szövegei számos későbbi szerző számára bizonyultak alkotásra ösztönző, a jelent megszólító műveknek, hasonlóan ahhoz a fordított irányú folyamathoz, ahogy „a kortárs szövegek nézőpontjából újraértelmezzük Esti Kornél kalandjait” (79.).

Az intertextuális kapcsolatok taglalása ugyan végigvonul Hózsa Éva kötetén, de középpontba – a *Meztelenül* és a *Számadás* elemzéséből alkotott második ciklus után – a könyv harmadik részében kerül. Megítélésem szerint kezdeményező erejével a könyv egészéből is kiemelkedik a Kosztolányi Dezső és József Attila viszonyát több szempontból körüljáró tanulmány. Ez a *Barkochba* című Esti-novellát értelmezve úgy kerüli el az életrajzi allegorézis csapdáját – a főhős Jancsi Jánosnak és József Attilának az egyszerűsítő és olvasást könnyen befagyasztó azonosítását –, hogy ugyanakkor nem tagadja valós és kitalált alak kapcsolatát. Amire javaslatot tesz, az éppen a két életmű poétikai összeolvasása: „Az a fajta reménytelen remény bujkál az 1930-as évek József Attila-verseiben, amely az *Esti Kornél*-novellák nyitott befejezésében is lappang. [...] A *Tiszta szívvel* beszédmódja kerül előtérben a *Barkochba* című novellában, azaz a húszévesek céltalan kallódása.” (58.) Hasonlóan érdekes fölvetésekhez ve-

zet a Kosztolányi és Karinthy egy-egy írását egymás mellé állító esszészíri is, az utcaseprő alakváltozatait hasonlítva össze a két szerzőnél.

A vajdasági Kosztolányi-recepció szépirodalmi terméséből elsősorban Nagy Abonyi Árpád, Juhász Erzsébet és Tolnai Ottó szövegei kerülnek középpontba. A befogadói távlat változását emeli ki „a délszláv háborúk veszélyhelyzete” (10.); a történelem megrázó és tragikus eseményei a Kosztolányi-olvasásnak és -értelmezésnek új lendületet adtak, s egy egészen új Kosztolányi-kép alapjait vetették meg. Ezért lehet különösen fontos és komoly téttel bíró, hogy Hózsza Éva nem tartja fenn a vajdasági és a magyarországi Kosztolányi-recepció határvonalát, nem rajzolja túl ezek különbségét. Számára a befogadástörténet mintegy természetesen egységben jelenik meg. A kötet írásai nem párbeszédet valósítanak meg, hiszen a vajdasági és a magyarországi irodalomtörténeti elmélkedésekbe éppannyira – és ugyanazért – illelenk bele. Ezzel viszont olyan közös sajátosságot mutatnak föl, amely a párbeszéd alapjait veheti meg mindazoknak, akik a recepció történetileg különvált tendenciáiban nem osztottnak Hózsához hasonló természetességgel. „Rögeszmémé vált a magyarországi és a vajdasági recepció egyeztetésének ösztönzése és elősegítése, ezen a téren még sok a tennivaló.” (138.)

A *Melyik Kosztolányi(m)?* negyedik része olyan tanulmányokat rendez egybe, amelyek a Kosztolányi-művek korabeli, illetve későbbi fordításaival mint az értelmezés lehetséges irányival vetnek számot. Pontosabban egy kivétellel: a rész egyik rövid esszéje egy Kosztolányi által németből készített átültetéssel bíbelődik. Habár nem egymás után következnek, a ciklus négy írása közül kettő is a *Pacsirta* idegen nyelvű tolmácsolásait veszi górcső alá: a három német nyelvű, illetve a két szerb nyelvű fordítást. Hogy az utóbbiakat tárgyaló írás nem követi közvetlen a német *Pacsirták* bemutatását, talán azzal a szemlélettel magyarázható, amely nem hűséget, tartalmi pontosságot kér számon a fordításokon, hanem a célnyelvi kultúrába való sikeres integrálódást, termékeny megszólaltatást tekint mértéknek. Ha így van, akkor tehát a célnyelv szempontja sorolja egymás mellé Hózsza írásait, s nem a fordított mű azonosságának mechanikus kritériuma szolgáltatja a ciklusalkotás logikáját.

A szerb kiadásokkal foglalkozó írás rövidsége és kifejtetlensége folytán jószerével függelékyszerű benyomást kelt az igen sok szempontot fölvető, gazdag és szemléletes példaanyagot is fölvonultató, a német fordításokat elemző tanulmányhoz képest. Sőt: másutt is érzékelhető a kötetben, hogy az nemcsak a cím jelezte többértelműséget tartja fenn a Kosztolányi-olvasatok sorában, de a részét képező írások kifejtettségére tekintettel sem egységes. A szélesebb mederben mozgó gondolatmenetek közé mindegyre vázlatosabb írások kerülnek – jóllehet az utóbbiakban is, mintegy mellékesen elejtve, számos kérdés és a recepciót megtermékenyítő ötlet vetődik föl.

Hózsza Éva kötetének egyik legfontosabb értekezői erénye – de joggal írhattam volna esszéírói erényt is, amely megjelölést éppen az itt kifejtettek indokolhatják legerőteljesebben –, hogy saját távlatát megőrizve, hangoltságát nem föladvá képes olyan távoli diszkurzív szövegek megszólaltatására, nem kritikátlan, de a maga igazságára kíváncsi szóra bírására, amely a jelen horizontján könnyen értetlenséggel találkozhat. Hózsza Éva nem a könnyebbik utat választja, hanem olvasás és hagyomány sokrétűségével számot vetve autonóm módon keresi meg és tapossa ki saját interpretációs ösvényét.